

*Збараська централізована бібліотечна система
Центральна бібліотека
Методично-бібліографічний відділ*

Серія: «Бібліотекарю на замітку»

*УПА – творець і захисник
нашої державності*

75 років з часу заснування УПА

Методично-бібліографічні поради

Збараж-2017

*Матеріал підготувала: Л. Буряк, методист ЦБС;
Редактор: Т. Кульпа, зав. методично-бібліографічного
відділу;
Комп'ютерний набір: Л. Буряк;
Відповідальна за випуск: О. Бойко, директор ЦБС*

УПА боролась за Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній, самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних, самостійних державах – це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного і соціального питання в цілому світі. Такою була ідеологія УПА.

Методично-бібліографічні поради адресовані бібліотекарям публічних та шкільних бібліотек, клубним працівникам, вчителям, студентам та учням.

Яка армія може похвалитися тим, що ще протягом десяти років по закінченні Другої світової війни могла вести бойові дії без підтримки ззовні? Четники Михайловича в Югославії склали зброю через рік після приходу до влади Тіто. «Зелені брати» у Прибалтиці трималися два роки. Армія Крайова у Польщі – також два роки. УПА виявилася найстійкішою.

Че Гевара, команданте Кубинської революції, 1959 р.

Після поразки визвольних змагань у 1918-1920 рр, українські збройні сили припинили своє існування, але військовики - українці не відкинули ідею збройної боротьби за власну державу. Вояки армії Української Народної Республіки, інтерновані у Польщі, у складі відділів під назвою «Українська Повстанча Армія», вирушили у похід на територію радянської України, щоб підняти там повстання проти більшовицького режиму. 9 вояків та старшин - учасників походу було розстріляно більшовиками під с. Базар на Житомирщині.

Через кілька днів після трагедії під Базаром на Полинні в Овруцькому повіті, який був під більшовицькою окупацією, створюється Волинська Повстанча Армія (зокрема в с. Дідьковичі цього ж повіту). Не дивлячись на те, що й цей збройний виступ українських патріотів у 1921- 1922рр. зазнав поразки і майже всі його учасники загинули, але боротьба продовжувалась.

У 1920 р. на західно-українських землях, які відійшли до Польщі, було створено нелегальну Українську Військову Організацію (УВО) під керівництвом полковника Є. Коно-

вальця. УВО готувала нові бойові кадри та у підпіллі продовжувала боротьбу проти окупантів. Ланки організації активно діяли по всій Західній Україні. У 1929 р. УВО перетворюється у військово-політичну партію під назвою Організація Українських Націоналістів (ОУН) під керівництвом того ж Є. Коновальця. Центром цієї організації стала Прага. ОУН посилила акти терору та саботажу проти польської окупаційної влади у Галичині та на Волині.

Під впливом жахливих подій у Центральній та Східній Україні 1930-х рр., зокрема організованого більшовицькою партією голодомору, стався ідейний переворот у свідомості українського суспільства на Волині, Поліссі, Холмщині і Підляшші. У 1932 р. під впливом колишніх вояків армії УНР на рівненському Поліссі було засновано революційну підпільну організацію «Українське Національне Відродження», керовану Т. Боровцем, уродженцем с. Бистричі на Березпівщині. Її метою була загально-просвітня акція серед населення, активна боротьба проти комуністичної партії та польської реакції, підготовка молоді у мілітарному дусі тощо.

З початком Другої світової війни та з приходом на західно-українські землі Червоної армії у 1939 р. легальні українські політичні партії та об'єднання самоліквідувалися. Продовжувала діяти лише ОУН.

Українська Повстанська Армія (УПА) – підпільна збройно-політична формація, створена на Заході України у червні 1941 року представниками Уряду Української Народної Республіки в екзилі (вигнанні); у жовтні 1942 року назву перейнято – ОУН. Головне завдання УПА: оборона та звільнення українського населення як і від німецької, так і від

радянської окупації. Побудована за територіальним принципом, розбивалася на підрозділи: УПА-Північ, УПА-Захід і УПА-Південь. УПА діяла по 1953 рік, коли активні її дії припинено, а окремі вогнища спротиву діяли впродовж 1950-60-х років. З 1943 по 1950 роки Головним Командиром УПА був генерал Роман Шухевич.

Ставлення до історії УПА нині коливається між позитивним (борці за незалежність) і протилежним (німецькі колаборанти): сама оцінка опирається на пропагандистські штампи обох сторін. Боротьба Української Повстанської Армії – складова Українського визвольного руху 1920–1950 років.

Перші загони під назвою УПА – «Поліська Січ» створив з вибухом Другої світової війни отаман Тарас Бульба-Боровець в районі поліського села Олевського для боротьби з більшовиками, які декілька років раніш, разом з німцями, окупували Польщу. Ці загони діяли незалежно від німців проти решток розбитих радянських військ. Із кінцем 1941 року німці змусили Бульбу ліквідувати УПА– «Поліську Січ», після чого він перейшов у підпілля з частиною своїх – і створив нову повстанську формацію для боротьби проти німців і радянських партизанів, спершу під подібною ж назвою, а згодом як Українська Національно Революційна Армія (УНРА). З Бульбою співпрацювали члени ОУН під

керівництвом А. Мельника, у яких були свої військові табори на півдні Крем'янецьчини та Володимирщини.

З осінню 1942 року почали паралельно створюватися збройні загони ОУН на Поліссі й Волині, очолені Степаном Бандерою, що й також прийняли назву УПА. Ці загони 18 серпня 1943 роззброїли УПА – «Поліська Січ» Тараса Бульби: деякі члени останньої увійшли до нової УПА, яка, спираючись на мережу ОУН на північно-західних українських землях, набирала розмаху. Її організаторами були провідні члени ОУН: Д. Клячківський, Р. Волошин, Я. Бусел. Першим командиром УПА став Клячківський (псевдонім Клим Савур), а шефом штабу – полковник УНР Леонід Ступницький (Гончаренко), начальником оперативного відділу став полковник УНР М. Омелюсік. Місцем постійою командування УПА стала Костопільщина.

УПА постала на Поліссі й Волині передусім як і для оборони населення перед німецьким терором, так і для оборони перед радянськими партизанами, які взимку 1942 – 43-го наступали з білоруських лісів, грабували населення – та своїми акціями провокували ще сильніші німецькі репресії. Творці УПА розглядали її як можливий зародок регулярної української армії. Безперечно, силою УПА було те, що вона спиралася на розгалужену мережу Організації Українських Націоналістів, яка користувалася підтримкою населення: у її створенні брали участь старшини попередніх українських військових формацій та до неї вступали люди різних політичних переконань, як наприклад, як і члени ОУН А. Мельника, так і непартійні, – і вона могла виступати як загальнонаціональна сила.

З її ініціативи створено Українську Головну Визвольну Раду (УГВР) як верховний політичний центр, якому підпорядкувалася УПА. Силою УПА являлася також і політична платформа:

вона включала гасло самостійності України та боротьбу за основні громадські права, за демократію, за рівні права меншин і за співпрацю з іншими поневоленими народами проти нацизму і більшовизму. При УПА створено у 1943 окремі загони узбеків, азербайджанців, грузинів і татар, що склалися з колишніх німецьких полонених або мобілізованих німцями до допоміжної служби осіб. До УПА перейшла 1943-го й частина української поліції; замість неї німці створили польську поліцію, яка разом з німцями, вела каральні акції проти українського населення за підтримку УПА. Це привело до виступів українських боївків проти ворожо наставлених до українців польських колоністів та проти польських боївків. Подекуди загони УПА брали участь у кривавих польсько-українських ударах, що їх з свого боку провокували німці.

Німці робили спроби знищити УПА масовими акціями (найвідоміша з них – наступ генерала фон дем Баха) і засобами пропаганди: у німецьких листівках, скиданих з літаків на територію контрольованою УПА, названо УПА «спільниками Москви». У травні 1943-го у засідці УПА

загинув керівник «штурмових відділів» (СА) В. Лютце, а влітку 1943-го відбувся ряд боїв і сутичок із німцями, як наприклад, успішний наскок УПА на місто Камінь-Коширський. З кінцем 1943-го р. влада німців була обмежена – і місто залишено поляками, решту території контролювала УПА. Одночасно УПА частково очистила терени Рівенської, Волинської та Житомирської областей від радянських партизанів, а рейди УПА поширилися і на частини Київщини та Кам'янець-Подільщини. За радянськими джерелами, українські національно-повстанські частини діяли і на Чернігівщині, і на Кіровоградщині.

Перші загони УПА почали створюватися в Галичині в червні 1943-го в Карпатах під назвою Української народної самооборони, коли туди прямували рейдом радянські партизани під проводом С. Ковпака. Головне командування УПА розглядало ці терени як базу для боротьби не тільки в умовах німецької окупації, але й на час повернення більшовиків. Крім того, з уваги на посиленій на тоді німецький терор проти населення Галичини, як раніше на Поліссі й Волині: впровадження виняткового стану в жовтні 1943 р., наглі суди, розстріли і вішання закладників, посилені вивози до Німеччини – УПА виступила проти німців, зокрема проти здачі контингентів, вивозу молоді до Німеччини, та одночасно вела бої з радянськими партизанами.

Впродовж осені 1943-го і в 1944-го головне командування УПА досягло порозуміння про нейтралітет як із стаціонаваними на Україні частинами угорської армії, так і з румунами і в лютому 1944-го з польським підпіллям (Армія

Крайова), про взаємовизнання боротьби цих народів за незалежність.

На переломі 1943–44-их років УПА була найчисленнішою за весь час свого існування, об'єднуючи не менше 40 000 осіб, у тому числі й підпільні кадри ОУН. Роком пізніше, після переходу фронту, вже в радянській дійсності, сили УПА зменшилися до 20 – 25 тисяч осіб.

Територіально УПА ділилася на трое: УПА-Північ (Волинська, Рівенська і частина Житомирської та Київської областей); УПА-Захід (Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська та частини Закарпатської і Чернівецької областей), з окремою воєнною округою «Сян» (Перемищина, Холмщина, Лемківщина); УПА-Південь (частини Вінницької і Хмельницької областей). Групи ділилися на воєнні округи, а округи на тактичні відтинки. Спроби утворити четверту групу УПА-Схід не здійснилися.

Територіальні штаби УПА і деяких куренів та загонів мали такі відділи: оперативний, розвідчий, вишкільний, політично-виховний, організаційно-персональний і тилловий. До тилового відділу належали інтендантура й Український Червоний Хрест (голова К. Зарицька) з медичним персоналом, що, ясна річ, не був винятково українським. Командування загонів мали таку структуру: командир, бунчужний, політичний вихователь, санітар (деколи лікар), начальник розвідки й польової жандармерії. У куренях іноді були і капелани. Комплектування загонів відбувалося на добровільних засадах, проте на початку фахівців було мобілізовано. Щоб доповнити старшинські кадри, організовано вишкільні курси: існували старшинська школа

«Дружинники» з шестимісячною програмою, курси санітарів, медсестер, мінерів, політвихователів, адміністраторів.

Тактичною одиницею УПА був загін – сотня або курінь. Бойовий стан сотні становив 150–200 вояків; проте звичайні сотні були неповні. Загони озброєно легкою піхотною зброєю, включаючи

важкі скоростріли, гранатомети й протипанцерні рушниці, а подекуди й малі гармати. Уже за перших місяців радянської окупації було здійснено перехід до дії меншими загонами, щоб збільшити маневренність й полегшити забезпечення провізією.

Спершу в УПА існували лише функціональні ступені: курінний, сотенний, чотовий, ройовий. Згодом, ухвалою УГВР, введено підстаршинські ступені: старший стрілець, вістун, булавний, старший булавний; – і старшинські: хорунжий, поручник, сотник, майор, полковник, генерал. Ступені генерала мали Р. Шухевич (Т. Чупринка) і шеф генерального штабу Д. Грицай (Перебийніс), ступені полковника – їх наступники на цих постах: Василь Кук (Коваль) і О. Гасин (Лицар), а також командири УПА-Захід та УПА-Південь: В. Сидор (Шелест), О. Грабець (Батько), перший головний командир УПА Д. Клячківський та інші.

Зброю та однострої УПА здобувала від ворога або купувала на чорному ринку. В УПА існувала тільки піхота, за

винятком початків УПА, коли були й кінні частини та гармати. У сотнях, як правило, були два машинні скоростріли і 8–10 автоматичних рушниць, звичайні рушниці та автоматичні пістолі. Зброя була німецького, радянського, угорського, польського, чеського і румунського виробу.

За перші роки радянської окупації УПА провела кілька великих політичних і збройних акцій, спрямованих проти примусової мобілізації до радянської армії, переслідування Греко-Католицької Церкви, вивозу населення. У лютому 1946р. була проведена антивиборча акція, а згодом протидія примусовій колективізації. У цих акціях УПА нападала на станиці НКВС, звільняла політичних в'язнів, вбивала колаборантів. Було поширено підпільну літературу, влаштувалися пропагандистські збори населення. У 1947р. здійснено, частинний розпуск загонів УПА і включено їх у збройне підпілля, іншим доручено «легалізуватися». Оперативними одиницями УПА, замість сотень і куренів, стали рої й чоти.

За весь час свого існування УПА застосовувала тактику постійних маршів, несподіваних атак на ворога та намагалася оминати великі бої. Під час засідки УПА був важко поранений у квітні 1944-го генерал Й. Ватутін. УПА користувалася допомогою населення, харчами, одягом та розвідкою. По мірі того, як більшовики опановували терен, вояки УПА й підпільники перебували зимові місяці у підготовлених бункерах.

Особливою оперативно-тактичною формою дії УПА були рейди: деякі мали бойовий характер (репресії проти польських боївок і радянських партизанів), інші переважно –

пропагандистські. Вони провадилися у 1943–44-их роках з головної бази УПА на Волині, а у 1944–46-их – з Карпат. Рейди відбувалися на Правобережжі, Буковині, Закарпатті, а згодом з Засяння на Підляшшя та навіть на Словаччину.

Для знищення УПА більшовики спершу застосували масові фронтальні бої й сутички, як наприклад, у квітні 1944-го триденний бій під Гурбами на Крем'янецьчині з участю близько 30 000 вояків та зимою 1944–45-их у Карпатах. Для поборювання УПА радянський уряд кинув навіть кілька дивізій військ НКВС. Узимку 1945–46-их в Карпатах було влаштовано велику блокаду з розташуванням військ НКВС по селах з метою не допустити до допомоги населення загонам УПА та підпіллю. Для боротьби з УПА більшовики вербували з місцевого населення так званих «стрибків». НКВС-МВС застосовували також різні методи провокації: створення фальшивих загонів УПА, поширення затруєних ліків й інфекційних недуг та інше. Рівночасно керівники уряду УРСР та КПУ зверталися з закликом до вояків УПА складати зброю («з новоною») за ціну помилування. Тих, хто погоджувався,

НКВД включало до частин для боротьби з УПА, а згодом їх судили й висилали до концтаборів. Відомі сім таких урядових звернень, останнє з датою 30 грудня 1949 року. Про дії підпілля, включно з місцевими зверненнями, повідомляла радянська преса до середини 1950-их років.

Трагічною датою історії УПА стала смерть головного командира Р. Шухевича-Чупринки, який загинув у бою 5 березня 1950 року. Ця втрата, виснаження і радянський терор призвели до її остаточного послаблення й ліквідації. Проте обмежені дії УПА і підпілля тривали щонайменше до 1953-го, а за радянськими джерелами до 1956-го. Останнім часом з'явилися відомості, що останній бій підрозділу УПА з підрозділом МВС відбувся 1961-го р., а воїн УПА Ілько (Ілля) Беришин залишався у підпіллі до 1991 р.

Особливу роль у 1944–47-их років відігравали частини УПА – Посяння, Холмщини та Лемківщини на кордонах Польщі: спершу група «Сян», а згодом Закерзонський край з командиром-полковником М. Онишкевичем (Орест) та тереновим провідником ОУН Я. Старухом (Стяг). Їх завданням було протистояти польським комуністичним органам та шовіністичним елементам польського суспільства, які тероризували українське населення та протидіяти примусовому виселенню українців. Для боротьби проти УПА польський уряд створив навесні 1946-го оперативну групу «Ряшів», складену з частин двох дивізій. Бої, що тривали до жовтня, з огляду на розпорошення загонів УПА в терені та систему бункерів, не дали бажаних наслідків. У березні 1947-го загинув під час засідки УПА заступник міністра оборони генерал К. Свєрчевський, а наступного місяця польський уряд створив оперативну групу «Вісла» під командуванням генерала С. Моссора. Група, що мала знищити УПА на Закерзонні, складалася з кількох дивізій піхоти, технічних полків, літунської ескадри і частин міліції, разом – 17 350 вояків. Водночас польський уряд домовився з урядами СРСР і

УРСР про спільний наступ на УПА: УРСР виставила у вересні 1947-го на кордон з Польщею 13 600 вояків, аналогічно біля кордону було сконцентровано численні радянські з'єднання. Тим часом УПА Закерзоння мала 17 сотень (дещо понад 2 000 вояків), а підпільна мережа та самооборонні загони населення близько 4 000 осіб.

Операція «Вісла» почалася 28 квітня 1947-го і тривала до жовтня 1947-го року. За цей час майже все українське населення виселено в основному у північні воєводства Польщі. У важких багатомісячних боях УПА й збройне підпілля понесли або важкі людські втрати, або були розбиті й розפורшені. З літа 1947-го УПА почала залишати Закерзонський край; одні подалися в УРСР, інші до Західної Німеччини й Австрії, де були добиті рейдами УРСР (близько 400 осіб). Невеликі групи діяли на опустілому Закерзонні (так званому «дикому полі») ще до осені 1953-го року.

В УПА були різні неперіодичні видання. У 1944–46-их роках з'явилися – «Повстанець» і «На зміну». УПА поширювала звернення до українців, військових, а також до представників інших національностей (російською, польською, словацькою та іншими мовами). У лавах УПА працювали відомі підпільні публіцисти: Д. Маївський (П. Дума), Й. Позичанюк, П. Полтава, О. Дяків (Горновий), У.

Кужіль; поети В. Волош-Василенко, М. Боєслав та інші; мистці Н. Хасевич і М. Черешньовський. Бібліографію видання УПА склав Л. Шанковський: «УПА та її підпільна література» (Філадельфія 1952).

Присяга вояка УПА

(затверджена УГВР і введена наказом ГВШ ч.7, з 19. VII. 1944.)

Я, воїн Української Повстанської Армії, взявши в руки зброю, урочисто клянусь своєю честю і совістю перед Великим Народом Українським, перед Святою Землею Українською, перед пролотою кров'ю усіх Найкращих Синів України та перед Найвищим Політичним Проводом Народу Українського:

Боротись за повне визволення всіх українських земель і українського народу від загарбників та здобути Українську Самостійну Соборну Державу. В цій боротьбі не пожалію ні крові ні життя і буду битись до останнього віддиху і остаточної перемоги над усіма ворогами України.

Буду мужнім, відважним і хоробрим у бою та нещадним до ворогів землі української.

Буду чесним, дисциплінованим і революційно-пильним воїном.

Буду виконувати всі накази зверхників.

Суворо зберігатиму військову і державну таємницю.

Буду гідним побратимом у бою та в бойовому житті всім своїм товаришам по зброї.

Коли я порушу, або відступлю від цієї присяги, то хай мене покарає суворий закон Української Національної Революції і спаде на мене зневага Українського Народу.

Слава Україні! Героям Слава!

Говорячий

Рік I. Листопад 1944 р. Ч. 1.
Видає Українська Повстанча Армія

Присяга вояка Української Повстанчої Армії

Затверджена УГВР і введена наказом ГВШ ч. 7. з 15. VII. 1944.

Я, воїн Української Повстанчої Армії, взявши в руки зброю, урочисто клянусь своєю честю і совістю перед Великим Народом Українським, перед Святою Землею Українською, перед пролитою кров'ю усіх найіращих Синів України та перед Найвищим Політичним Проводом Народу Українського:

- Боротись за повне визволення всіх українських земель і українського народу від загарбників та здобути Українську Самостійну Соборну Державу. В цій боротьбі не пожалію ні крові, ні життя і буду битись до останнього віддиху і остаточної перемоги над усіма ворогами України.
- Буду мужнім, відважним і хоробрим у бою та нещадним до ворогів землі української.
- Буду чесним, дисциплінованим і революційно-пильним воїном.
- Буду виконувати всі накази зверхників.
- Суворо зберігатиму військову і державну таємницю.
- Буду гідним побратимом у бою та в бойовому житті всім своїм товаришам по зброї.

Коли я порушу, або відступлю від цієї присяги, то хай мене покарає суворий закон Української Національної Революції і спаде на мене зневага Українського Народу.

Колишні вояки УПА, перебуваючи у більшовицькому засланні в Сибіру, або проживаючи у зарубіжних країнах (Канаді, США, Німеччині, Великобританії та ін.) ніколи не забували присяги, яку давали при вступі в українські збройні сили в 40-50-х роках. Вони робили все можливе, щоб прискорити здійснення заповітної мрії нашого українського народу - здобути Україні незалежність - і ця мрія збувається в наші дні.

Честь і хвала їм, патріотам України!

З метою відзначення 75-ої річниці з часу утворення УПА бібліотеки-філії повинні спільно зі школами, товариствами «Просвіта», культурно-освітніми закладами, а також з громадськістю району провести заходи для кращої популяризації історичного шляху УПА.

СЦЕНАРІЙ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

«КОЛИ ВИ ВМИРАЛИ, ВАМ СУРМИ НЕ ГРАЛИ...»

Святково прибрана сцена. На сцені Державний Герб України, Державний Прапор України, червоно-чорний прапор, напис «1942-2017», портрети Степана Бандери, Романа Шухевича, кошик з чорнобривцями, квітами-символами України, калиною, вербою. Під кошиком і портретами девіз заходу:

*«Зродились ми великої години
З пожеж війни і полум'я вогнів.
Плекав нас біль по втраті України,
Кормив нас гніт і гнів на ворогів».*

Звучить 1 куплет пісні «Коли ви вмирали, вам сурми не грали».

До мікрофонів підходять ведучі.

Ведучий 1: *Крізь вічність із ясних зір і свічадо тихих вод в усій земній красі та зболеній печалі світить нам материнський образ нашої України. Багато поколінь пішло на страждання, муки, смерть, щоб засвітилася зірка вільної, незалежної суверенної Держави нашої, яка вже впродовж 26 років, з 24*

серпня 1991 року, існує, поволі встає на ноги, розправляє крила, займає належне їй місце серед світових держав.

Ведучий 2: Сьогодні, маючи свою державу, ми повинні пам'ятати, що для того, щоб синьо-жовтий Державний Прапор України вільно тріпотів над державними установами і закладами та вирізняв український народ серед інших, поклали свої голови мільйони українців. І найбільша заслуга в цьому тих, хто поліг за неї в середині минулого століття, тих замордованих у в'язницях і на каторжних роботах у 60-80-ті роки.

Піввіку мовчала згвалтована історія, мовчали люди, а коли і називали імена героїв, то говорили з острахом, пошепки. Нині до нас повернулися і повертаються пласти правди, а з ними імена борців за національну незалежність, за право на життя, за свободу і віру.

Читець 1:

Не рік, не два. а довгими роками
Підрубували корінь наш під нами,
Топтали нашу думку, нашу мову
Імперії чужинської підкови.
Навік народ хотіли загубити,
Та він живе і буде вічно жити!

Ведучий 1. Дорогі друзі! Ми сьогодні зібралися у цій залі для того, щоб вшанувати пам'ять воякам Української Повстанської Армії, армії, яка не має аналогів у світовій історії, армії, яка впродовж більше як 10 років вела нерівну

героїчну боротьбу з ворогом, який переважав її в десятки чи в сотні разів, армії, яка вкрила себе невмирущою славою в боротьбі за створення Української незалежної держави і яка до цього часу цією державою належним чином не визнана.

Ведучий 2. Шлях українського народу до здобуття своєї державності важкий і тривалий. На цьому шляху було все: сльози і зітхання, підступність і зрада, героїчне і трагічне. Але в 40-50-х роках минулого століття цей шлях був так густо вкритий трупами і так щедро залитий кров'ю українців, як ніколи раніше. Десятки, сотні тисяч найсвідоміших українських синів і дочок поклали своє життя на жертвовник України.

Ведучий 1. А все починалося, здавалось би, так добре. Вересень 1939 року. Майже всі українські землі об'єдналися нарешті в одній державі, та, на превеликий жаль, не самостійній, а в союзі радянської імперії, в керівництва якої сама думка про незалежність викликала неймовірну лють, жорстокість, ненависть і бажання вбити цю думку в самому зародку.

Ведучий 2. Дуже скоро нова влада показала свою справжню суть: переповнені тюрми не могли вмістити всіх ув'язнених; в далекі простори Сибіру поповзли довгі ешелони, заповнені сім'ями «ворогів народу». В перші дні радянсько-німецької війни відступаючі частини Червоної Армії фізично знищили більшу частину ув'язнених у Львові, Станіславі, Стрию, Дрогобичі, Самборі, Бережанах і багатьох інших містах, де утримувалися в'язні.

Тисячі замордованих, покалічених середньовічними знаряддями тортур людей побачили на тюремних подвір'ях Львова бійці українського батальйону «Нахтігаль», які увійшли до Львова разом з німцями для того, щоб перебрати в свої руки всю повноту влади. Побачили і жахнулися...

Демонстрація. Фільм Олесь Янчука «Нескорений». Фрагмент 1 (в тюрмі).

Ведучий 1. 30 червня 1941 року в приміщенні Львівської «Просвіти» народними зборами було проголошено «Акт відновлення української державності», на підставі якого розпочався процес державотворення на місцях. Але активність українців ішла врозріз з планами німецького командування, для якого відновлення Української держави стало більмом в оці.

Ведучий 2. Ярослав Стецько, Степан Бандера та багато інших провідників ОУН і міністрів відновленої Української держави були заарештовані і відправлені в концтабори, а відновлена Українська держава була ліквідована і поділена на окремі частини.

Цей факт відкрив очі всім свідомим українцям на справжню суть фашизму і спричинив її різкий поворот від співпраці з німцями до різкого протистояння з ними і війни на два фронти. В лісах почали формуватися перші відділи УПА.

Читець 1:

Шляхом твердим повстанським йду,

Хай називає кат мене бандитом.
Туди іти сказав Великий Дух,
У серці голос чую той щомиті.
Немає в мене іншої мети,
Ми в ореолі щастя, Україно.
Хай на шляху цім смерть, не кину йти,
Постане месник на святих руїнах.

Ведучий 1. Історія і діяльність Української Повстанської Армії, яка своєю боротьбою не тільки запалила надію на вільне життя в серцях мільйонів українців, але й показала безприкладний героїзм та самопожертву всім країнам Європи, є найяскравішою сторінкою національно-визвольних змагань українців у минулому столітті.

Вірш «Всім тим»

Всім тим, що з крісами стояли
На полі битви чи в лісах.
І тим, що в тих боях упали
Або, що мучились в тюрмах,
І тим, які страху не знали,
За Україну в бій ішли,
Хатини рідні покидали,
Щоби на волі ми жили.
І тим яким ворожа куля
Прошила молоду ще грудь.
І закривавилась шинеля,
Хреста ніде не покладуть.
І тим, що їх могила стала

У травах, в лісі десь чужім,
І Україна не співала
Ще «Вічну пам'ять» навіть їм.
Всім тим, що в бій ішли завзято,
Щоби нам волю принести,
Що мучив їх десь ворог клятий,
До кволості щоб довести.
Ще тим, які живі сьогодні,
Але в рядах борців були,
Які нескорені і горді,
З путі своєї не зійшли!

Ведучий 2. Народжена у важкі часи найжорстокішої з воєн в історії людства, втративши надію на підтримку світовими державами своїх ідеалів, Українська Повстанська Армія стала єдиним захисником українського народу, його прав і свобод. На боротьбу з гітлерівським фашизмом і більшовицьким тоталітаризмом піднімалися і падали кращі сини і дочки України.

Пісня «Гей там, далеко, на Волині»

Ведучий 1. Перші відділи УПА були організовані на Волині і Поліссі в жовтні 1942 року. Організатором і командиром їх був Військовий референт Крайового Проводу ОУН Сергій Качинський. Свої військові відділи створює Поліська Січ Тараса Боровця («Бульби»).

У лютому 1943 року сотня УПА в містечку Володимирець провела під командуванням Григорія Перегійняка (Коробки)

першу успішну операцію, що й послужило початком активних бойових дій УПА проти німців.

Ведучий 2. Чому саме на Волині і Поліссі виникли перші відділи УПА? Пояснення дуже просте. Саме тут німецький окупаційний режим проводив особливо жорстоку політику проти місцевого населення: масові розстріли, спалення і винищення цілих сіл. Окрім того, тут активно діяли червоні партизани, які змушували населення організовувати загони самооборони.

Читець 2:

Ішли вони із сіл, із міст,
А в душах їх – той самий зміст,
В очах у них – народний гнів,
Що з сліз, що з горя накипів.
Шалійте, тирани, бо месник суворий
Вже чує скрипіння гидких шибениць.
Вже серце повстанське співа грізним хором:
«Не схилимось, кате, до ніг твоїх ниць!»
З твердого шляху скинемо колоди,
Гнівна рука кордони перетне.
За нами рушать в бій святий народи,
Ми рабства гнів зітрем з землі вогнем.

Ведучий 1. Повстанський рух грізною хвилею поширився по всій Україні. Але найбільшого розмаху він набув на Поліссі і в Галичині. Під ногами ворогів горіла земля. Ось слова із звернення керівництва УПА до населення: «У кожному селі

нехай кожна хата, клуня, погребник, пліт буде фортецею, з яких бити ворога кулею, сокирою, вилами, окропом і гарячою смолою».

Ведучий 2. У результаті успішних бойових дій і підтримки місцевого населення повстанці стали контролювати цілі райони, на які ворог не смів зазіхати, а якщо й пробував, то неминуче терпів поразку, а воїни УПА і далі встановлювали свою владу.

Пісня «Вже вечір вчоріє»

Ведучий 1. В апогеї своєї сили (кінець 1943 – початок 1944 рр.) УПА налічувала в своїх рядах близько 100 тисяч вояків. Порівняно з іншими підпільними рухами окупованої фашистами Європи Українська Повстанська Армія практично не мала чужоземної допомоги. Тому зростання її сили свідчило про дуже відчутну масову підтримку з боку населення.

Ведучий 2. Швидке зростання УПА викликало необхідність розширення її політичної і національної бази. Вона перетворилася в загальнонародну армію, що об'єднала прихильників всіх політичних структур, які боролися за незалежну Україну. Враховуючи те, що у складі УПА були національні відділи узбеків, азербайджанців, грузинів і навіть росіян, УПА можна вважати міжнаціональною, антикомуністичною армією, бійці якої приймали присягу на вірність Україні.

Фільм Олеся Янчука «Нескорений». Фрагмент 2 (прийняття присяги)

Ведучий 1. З 1944 року головним ідейним ядром Українського руху Опору стала новостворена Українська Головна Визвольна Рада, а військоове керівництво бойовими відділами УПА взяв у свої руки Роман Шухевич – генерал Тарас Чупринка.

Роман Шухевич все своє свідоме життя присвятив Україні. Ще будучи студентом Львівської політехніки вступив до Української військової організації, з 1929 року – член ОУН. У 1938-39 роках бере участь в організації і керівництві Збройних Сил Карпатської України «Карпатська Січ».

В 1941 році на чолі батальйону «Нахтігаль» вступає до Львова і стає віце-міністром військових справ у проголошеній 30 червня Українській державі. З 1943 року він – голова проводу ОУН і головний командир УПА аж до своєї трагічної смерті 5 березня 1950 року в селі Білогорща під Львовом.

Демонстрація. Фільм Олеся Янчука «Нескорений». Фрагмент 3 (загибель Шухевича)

Ведучий 2. «Героїчна смерть Шухевича – Чупринки – Тура – це найбільша втрата українського визвольного руху, яка потрясла ним на довгі роки. Та він переніс і той найважчий удар, бо в ньому живе дух, віра і хоробрість найбільшого його провідника і командира – генерал-хорунжого Чупринки». Ці слова про Романа Шухевича сказав керівник Організації

українських націоналістів Степан Бандера відразу після його смерті.

Вірш Миколи Яцківа «Роману Шухевичу»

Ти присвятив життя запеклій боротьбі

За волю рідного тобі народу.

Ти був тим променем в п'тьмі,

Що освітив для всіх дорогу.

Ти свято вірив в перемогу

Віддавши сили боротьбі,

Ти висував солдатам лиш одну вимогу

В бою загинути ніж жити у ярмі.

Ти не тікав від складнощів ніколи

А з гідністю їх завжди зустрічав.

Так було у Карпатській Україні

Де ти з мадяром воював.

Вже маючи свою родину

Ти за кордон ніколи не тікав,

А у важку хвилину

Без страху труднощі долав.

Ти "Нахтігаль" вів за собою

І надихав хоробрістю солдат своїх.

Ти готував їх всіх до бою

Який мав стати головним для них.

Ти смерть зустрів свою в бою

Як це належить командирі,

І совість не зганьбив свою

В останньому бою за Батьківщину.

Такі як ти не помирають

Вони в серцях живуть у нас!
Таких як ти не забувають
Вони героями лишаються для нас!

Ведучий 1. Визвольна боротьба проти німців і особливо проти більшовиків дуже активно велася і на теренах нашого району. У галицьких селах між Дністром і Лімницею утворюється одна із «зимових республік» УПА, а самі села стали фактично продовольчою базою військової округи «Чорний ліс».

Зимову республіку в районі утворили «Підкарпатська сотня», сотня «Месники» і «Смертоносці», які об'єдналися у Підкарпатський курінь, яким командував Василь Андрусак (псевдо «Різун», «Грегіт»).

Ведучий 2. Влітку 1944 року для Української Повстанської Армії розпочалися нові випробування, коли на західноукраїнські землі повернулися більшовики, окупанти, які почали проти українців ще більші репресії, ніж перед війною.

Поряд з наступом на ідейно-політичні позиції робиться спроба фізичного винищення українського народу. Одним із таких кроків була мобілізація в Червону армію. Забирали всіх: старих, молодих, здорових та інвалідів, перетворюючи їх на «гарматне м'ясо». Не бажаючи ним ставати і воювати на стороні окупантів, значна частина населення поповнила ряди УПА.

Вірш «В тім краю»

В тім краю, де все співає вранці,
І шумлять закохано ліси,
За Україну билися повстанці-
Прометеї волі і краси.

Боронили землю від фашистів,
Від поляків і більшовиків,
Щоб ніколи у селі і в місті
Не затих народу вільний спів.

Та високі мрії не збулися,
І злетіть соколи не змогли.
Ворогам поганим не здалися,
І в холодні ями полягли.

Прийде час – нащадки їх прославлять,
Й полетять пісні, як журавлі.
Збережемо, браття, світлу пам'ять
Про героїв нашої землі!

Ведучий 1. Боротьба УПА проти окупантів набирала все більшого розмаху. Повстанці протидіяли мобілізації, виселенню на Сибір, насадженню радянського способу життя.

Читець 1:

Де б ви не були,
Скрізь є ваші могили.
На граніті Тризуб

На весь світ засіяв.
О, який маю жаль,
Що не всі ви дожили
До тих днів, коли світ
Україну пізнав.
Читець 2:
Ще дорога важка,
В'яне листя калини,
В сивині ваших літ
Затаїлась зима.
О, УПА, вояки,
Курінні і старшини,
Україна вас серцем
Своїм обняла.

Пісня «Гей там, у лісі, на поляні»

Ведучий 2. Головним ворогом УПА після повернення більшовиків стали частини НКВС і «стрибки» з числа місцевих жителів, які мордували людей, гвалтували жінок, переодягнувшись у повстанську форму, щоб посіяти ворожнечу між населенням і повстанцями. Для того, щоб змусити воїнів УПА покинути територію України, окупанти використовували ще й такі методи, як випалювання лісів, де скупчувалися відділи УПА, виселення населення з підлісних хуторів і сіл, голодові блокади, захоплення і знищення заручників, засилання в УПА більшовицьких агентів.

Ведучий 1. Незважаючи на такі надзвичайно складні умови, Українська Повстанська Армія продовжувала боротьбу.

Необхідно було змінювати тактику самої боротьби. Відповідно до наказу головного командування УПА відділи і сотні розчленовувалися, а їхні бійці і командири переходили в підпільну сітку. Основною формою боротьби стало збройне підпілля.

Ведучий 2. Все важче і важче стає повстанцям боротися з переважаючими силами ворога. Через застосування різних підступних методів енкаведисти викривають криївки, бункери, місця постою повстанців. Вояки УПА, знаючи, що їх чекає страшна мученицька смерть в застінках НКВС, часто закінчують своє життя, підриваючись на гранатах.

Ведучий 1. Більшовицькі варвари не залишали в спокої навіть трупи. Вони по кілька днів валялися на подвір'ях НКВС і ніхто не мав права забрати їх звідти, щоб поховати по-людськи. Потім ці трупи скидали в одну яму і закопували в кінці цвинтаря, не забуваючи при цьому покласти разом з ними вибухівку, щоб ніхто не смів їх перепоховати.

Ведучий 2. Радянська історія мовчала про брудні справи енкаведистів. Лише сьогодні братство вояків ОУН-УПА сторінка за сторінкою писало нову, справжню історію визвольної боротьби. Проводилися розкопки і перепоховання.

Ведучий 1. Запалімо свічки пам'яті у наших серцях, перед людьми і Богом, і вшануймо їх пам'ять хвилиною мовчання.

(Запалюють свічки і кладуть біля портретів Шухевича і Бандери)

Вірш «У темну холодну ніч»

У темну, холодну ніч
Кулі свистять без упину.
Це воїни УПА пліч-о-пліч
Визволяють нашу Україну.
Мстяться бездушним катом
За болісні рани батьків і братів,
За сльози зневажених сестер і матерів.
І знову чути гуркіт гармати,
Мужність, відвага, дружба
І ... втрати.
Кров, сльози і біль...
Як довго ця лиха година ще буде тривати?
Холодний місяць серед чорного неба
Разючі проміння на землю спускає.
Тіло дрижить, біль не вщухає,
А надія? Надія все більше розквітає.
Крізь пулі, крізь гранати, крізь кров,
Дойшла вона до сьогодні.
Охороняла її патріотична любов
Гарячі серця, українські душі народні
Одне крило надії
У синє-синє небо перетворилось,
А інше-у гаряче жовте колосся,
Яке за легким вітром похилилось.
Спасибі нашим героям,
Низький їм уклін і шана.
Спасибі за спокій, за волю,

За власну, велику державу.

Ведучий 2. Найбільшою втратою для повстанців була смерть головного командира УПА Романа Шухевича. Однак збройне підпілля продовжує свою боротьбу в надзвичайно складних умовах. Керівництво армією перейшло до заступника Шухевича, генерал-хорунжого Василя Кука, який у 2007 році відійшов у вічність на 95 році життя. Проте розмах уже не той. Поступово під впливом різних факторів повстанська боротьба вщухає, але не згасає.

Ведучий 1. Незважаючи на те, що боротьба УПА не завершилася (та й не могла завершитися в тих умовах) перемогою, вона зробила величезний внесок в розвиток національно-визвольного руху українського народу. Своїм прикладом вояки УПА запалили вогонь в серцях наступних поколінь українських патріотів. В цьому їх головна заслуга. В цьому їх історична роль.

Читець 1:

Не даремна жертва крові,
Не пропада жертва муки.
Смерть бере життя героя,
Смерть дає життя нове.
Чин батьків, дідів-героїв
У серцях синів, онуків,
Наче який посів волі,
Проростає і живе.
Вже не зорять із діброви
В далечінь повстанські чоти,

Не ідуть нічним походом
Сірі сотні у степах.
Та їх дух живе в народі
Непокірний і завзятий,
Нездоланний дух такої
Легендарної УПА.

Читець 2:

Горить в народі і буде горіти
Любов животворна до вас, герої УПА.
Тиранам несила любові вогню погасити
У пільмі нам світить лиш ваша повстанча тропа.
Так ви герої в священній борні за свободу,
Співаючи пісню ішли ви у правильний змаг,
Щоб владно засяяв над вежами Києва й Львова
Злотисто-блакитний державний наш стяг.

Пісня «Моя Україна»

Ведучий 2.

Дорогі гості! Сьогоднішній захід ми проводили з єдиною метою: щоби ще раз і ще раз прочитати, заглибитися, осягнути сторінки нашої багатостраждальної історії.

Книжкові виставки:

«УПА: лики мужності та героїзму»;

«Своїми руками, своїми серцями вони творили Україну»;

«Ви в пам'яті нашої, ви з нами, ви в совісті нашої як в хлібі сіль...»;

«Їм смерть дивилася у вічі, і воля марилась свята»;

«Історія УПА: витоки, ставлення, діяльність»;

«Українській Повстанській Армії і честь, і слава, і хвала»;

«Ви стали волі на сторожі»;

«УПА: не виграна битва, але й не програна війна».

Рекомендована література:

Борець, Ю. За Україну, за її волю [Текст] / Ю. Борець. – [Львів?]: Світ поліграфії, 1998. – 219 с.

Борець, Ю. ОУН і УПА в боротьбі за Українську Державу [Текст] / Ю. Борець. – Львів: 2002. – 63 с.

Пукач, В. За свободу і соборність [Текст] / В. Пукач. – Тернопіль: Новий колір, 2007. – 55 с.

Уніят, В. Нації незгасимий смолоскип [Текст] / В. Уніят. – Тернопіль: Новий колір, 2008. – 111 с.

* * * *

Українська повстанська армія [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2017. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_повстанська_армія, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 30. 04. 2017.

Українська повстанська армія [Електронний ресурс] // Український інститут національної пам'яті. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2017. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/page/ukrainska-rovstanska-armiya>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 01. 04. 2017.

Як виникла Українська Повстанська Армія? [Електронний ресурс] // Історична правда. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2010-2014. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/10/14/137810/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 11. 05. 2017.